
**MEHNAT QO‘SHIQLARIDA ORTIQCHALIK VA TEJAMKORLIK
TAMOYILLARI****Xudoyberdiyeva Asaloy Azimovna***Buxdu filologiya fakulteti talabasi*Axudoyberdiyeva@icloud.com**ANNOTATSIYA**

Mehnat qo‘shiq-lari azaldan xalqning mehnat jarayoni, ya‘ni chorva mollarni boqish, dala va bog‘larda ishlash, hunarmandchilik bilan shug‘ullanish jarayonida yuzaga kelgan hisoblanadi. Og‘izdan og‘izga ko‘chish orqali xalq tilidan yozib olingan ushbu janr anchayin sodda va tushunarli tilda xalq muallifligida yoziladi. Chunki bunday qo‘shiq-lar vaziyat taqozosi bilan to‘qilgan bo‘lib, aynan bir muallif tomonidan yozilmagan. Mehnat qo‘shiq-larida uchrovchi tejamkorlik tamoyillari so‘z va qo‘shimchalarning qisqarishi asosida yuzaga keladi va ma‘noning kengligiga ta‘sir ko‘rsatmagan holda amalga oshiriladi. Maqolada mehnat qo‘shiq-larida uchrovchi tejamkorlik va ortiqchalik tamoyillari ayrim misollar asosida tahlil qilingan.

ANNOTATION

Labor songs have long been considered to have arisen in the process of labor of the people, that is, in the process of raising livestock, working in fields and gardens, working in handicrafts. This genre, recorded from the vernacular by moving from mouth to mouth, is written in folk authorship in an anchayin simple and understandable language. Because such songs were woven by situational dictates, they were not written by exactly one author. The principles of saving found in labor songs arise on the basis of the contraction of words and suffixes and are carried out without affecting the breadth of meaning. The article analyzes the principles of thrift and redundancy found in labor songs on the basis of some examples.

АННОТАЦИЯ

Трудовые песни издавна считаются возникшими в процессе труда народа, то есть в процессе выпаса скота, работы на полях и огородах, занятия ремеслами. Записанный из уст в уста, этот жанр написан народным автором на гораздо более простом и понятном языке. Потому что такие песни сплетены по обстоятельствам, а не написаны одним и тем же автором. Принципы бережливости, встречающиеся в трудовых песнях, возникают на основе сокращения слов и суффиксов и реализуются без влияния на широту смысла. В статье анализируются принципы бережливости и излишества, встречающиеся в трудовых песнях, на некоторых примерах.

KALIT SO‘ZLAR: *mehnat qo‘shiq-lari, ortiqchalik, tejamkorlik, folklor, xalq og‘zaki ijodi, ijodkor, ko‘chim.*

KEYWORDS: *labor songs, redundancy, thrift, folklore, folk oral creativity, creative, portable.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *трудовые песни, избыток, бережливость, фольклор, устное народное творчество, творец, переезд.*

KIRISH. Mehnat qo`shiq-lari mehnat jarayonida yaratilgan, xalqning soda tilde tuzilgan yasama qo`shiq-lari hisoblanadi. Ular odamlar tilidan ixchamlikka intilish maqsadida ayrim qo`shimchalarni belgisiz qo`llash, ma`nodorlikni oshirish maqsadida so`zlarni ko`chma ma`noda qo`llash kabi xususiyatlarni mujassamlashtirib kuylanadi. Masalan:

O`roq-o`rmoq, olmoq-solmoq,
Qo`sh haydamoq bormoq-kelmoq.
Hammasidan qiyin ekan,
Ey, ho`kizim, ro`zg`or qurmoq.

Yuqoridagi parchaning ikki misrasi ham –dir qo`shimchasining belgisiz qo`llanilishi bilan vaznga moslashgan. Ammo bundan faqat shu ikki –dir qo`shimchasi orqali tejamkorlik yuzaga kelgan deyish noto`g`ri. Chunki birinchi misrada “O`roq – o`rmoq” deyish orqali aslida o`roqning o`rishda ishlatilishi, o`roq deyish orqali o`rish esga kelishi, o`roqning vazifasi o`rish ekanligi nazarda tutilgan. Oxirgi ikki misrada esa “hammasidan qiyini – ro`zg`or qurmoq” deyilgan. Ammo uning tagida o`roq o`rishdan-da, qo`sh haydab borib kelishdan-da qiyini ro`zg`or qurmoq ekan degan ma`no mavjud. So`zlarda emas, mazmunda buni ifodalash orqali mehnat qo`shiq-larining yuqoridagi namunasida tejamkorlik tamoyili yuzaga kelgan.

ASOSIY QISM. Yuqoridagi kabi tahlillar bir qancha bo`lib, ularni asoslashdan maqsad – tilshunoslikdagi ayrim omillar folklorshunoslikdagi asarlar tarkibida ham, xalq og`zaki ijodining istalgan namunasi tarkibida ham uchrashi hamda ularning ayrimlari orqali ortiqchalik va tejamkorlik tamoyillarining yuzaga kelishiga sabab bo`ladi. Masalan:

Qo`sh haydaydi saman sariq,
Ho`kizlari juda oriq.
Ho`kizlari ko`tarolmas,
Yerda qoldi bo`yinturuq.

Yuqorida berilgan mehnat qo`shig`idan parchada “saman sariq” deyish orqali laqab aytilgan, ya`ni bunda kishining ismiga emas, uning laqabiga urg`u berilgan. “Saman sariq” deyish orqali esa qo`sh haydovchi kishining sariqligi ahamiyatga olingan. Oxirgi ikki misrada esa ho`kizlar ozib ketgan, shuning uchun ular bo`yinturuqni ko`tarolmay yerda tashlab kelishdi, -degan ifoda yashiringan va bu ma`noning barchasini alohida so`z bilan ifodalamaslik orqali tejamkorlik tamoyili yuzaga keltirilgan.

Quyidagi misolda esa “olishmoq” fe`li ko`chma ma`noda qo`llangan, ya`ni odam chin ma`noda omoch bilan kurasha olmaydi. U omoch bilan mehnat qilyapti. Shu jarayonda ishlovchi kishiga biroz bo`lsa-da, yaxshi kayfiyat berish uchun shunday qo`shiq-lar aytilgan. Omoch bilan mehnat qilish juda qiyin. Bu ishga har kimning ham kuchi yetavermaydi. Omoch bilan shug`ullanuvchi kishi kenja va erka o`g`illigi, shuning uchun uning kuchi yetmay omochda qiynalayotganligi nazarda tutilgan. Shu orqali tejamkorlik tamoyilining hosil bo`lishiga sabab bo`lgan:

Hayda-hayda, ximich bilan,
Dormi sepma cho`mich bilan.
Kenja bacha olishadi
Kuchi yetmay omoch bilan.

Folklor janrlarining har birida ortiqchalik va tejamkorlik tamoyillari uchraydi. Mehnat qo`shiq-larida esa bu yaqqol namoyon bo`ladi. Masalan,

---

Shoxlarim bor: gaz quloch,
Ustida o‘ynar qaldirg‘och,
Hayday desam, voy qornim och,
Men qo‘shga qanday yarayin.

Bu misolda qo‘shga tortilgan hayvonning shoxi uzunligi gaz qulochchalik ekanligi, burama bo‘lib o‘sganidan ustida qaldirg‘och o‘ynay olishi mubolag‘ali tarzda tasvirlangan. Bu orqali shoxning gaz quloq, ustida o‘ynar qaldirg‘och deya tasvirlanishi ortiqchalik tamoyilini yuzaga keltirgan.

XULOSA. Yakuniy xulosalar jamlanganda folklordagi boshqa janrlar kabi mehnat qo‘shiqlari tarkibida ham ortiqchalik va tejamkorlik tamoyillari kuzatiladi. Bu omillar ayrim holatlarda janr talabi bilan, ayrim holatlarda esa ma‘noning kuchaytirilishi evaziga sodir bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “O‘zbek xalq og‘zaki ijodi”, O. Safarov. Toshkent, 2010 “Musiqqa” nashriyoti.
2. “O‘zbek xalq og‘zaki ijodi xrestomatiyasi”. T. Mirzayev, O. Safarov, D. O‘rayeva. T., <Aloqachi>, 2008.
3. M.Jo‘rayev, J.Eshonqulov. Folklorshunoslikka kirish. (O‘quv qo‘Hanma). -T.: «Barkamol fayz media», 2017.
4. M.Murodova. Folklor va etnografiya. «Aloqachi,.. -T., 2008.
5. T.Mirzayev, Sh.Turdimov, M.Jo‘rayev, J.Eshonqulov, A.Tilavov. O‘ZBEK FOLKLORI (Darslik) Toshkent – 2020.